

ПЛАНИРАНЕ НА КОМБИНИРАН УРОК ПО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО ПРИ ПРАКТИЧЕСКОТО ОБУЧЕНИЕ НА СТУДЕНТИТЕ

Д-р Зора Янакиева

АМТИИ – Пловдив

PLANNING OF COMBINED LESSON IN FINE ARTS AT THE PRAKTICAL TRAINING OF STUDENTS

Dr. Zora Yanakieva

AMDFA Plovdiv

Abstract: The article discusses a problem for the planning, organization and realization of lesson in fine art in the practical training of students. Made is Systematics of indicators for the development of lesson and writing the plan-syllabus

Keywords: art, practical training, students

Обучението в преподаване на уроци е важна част от педагогическата подготовка на студентите, в която се усвояват практически умения чрез прилагане на теоретични знания и овладяване на разнообразни стратегии и технологии. Планирането на урока предхожда провеждането му в реална учебна среда, което обуславя неговата предварителна подготовка. В дидактиката проблемът за организационната форма на обучение и типовете уроци е много обстойно и задълбочено разработен, като при обосновката на отделни страни се изхожда от педагогическия опит в практиката.

Според М. Андреев: „Най-разпространени и най-целесъобразни са класификациите въз основа на дидактическата цел... 1) комбиниран урок; 2) урок за разработка и усвояване на нови знания; 3) урок за формиране на умения и навици; 4) урок за обобщаване и систематизиране на знанията; 5) урок за прилагане на знанията, уменията и навиците; 6) урок за контрол и оценка на знанията“ [1, с. 282]. Поради специфичните особености на обучението по изобразително изкуство, недостига на учебно време и предимствата на комбинирания урок, последният широко се употребява на практика. Това предполага да се проучи и разработи проблемът за неговото планиране, организиране и управление при обучението на

студенти, тъй като до момента този въпрос е недостатъчно изследван. Заслужава вниманието да се фокусира именно в тази посока и да се акцентира на проблема, като обект за изследване.

Според М. Андреев и В. Димчев за един учебен час комбинираният урок може да реши „всички или повечето от основните дидактически задачи“ [1, с. 283] (вж. Димчев, 1993, с. 188). Тази постановка е особено важна, за да се постави акцент на него при практическото обучение на студентите. Освен това същността на учебната дисциплина „Изобразително изкуство“ се разкрива чрез практическите умения, които се изграждат на основа на знанията, затова и дидактическите задачи в обучението имат познавателни и практически измерения, а целите детерминират структурата на урока, методите и технологията на обучение.

На второ място, сложността на навлизане в педагогическата професия очертава потребността от теоретично разработване на проблема: как да се планира и организира учебно-възпитателният процес и конкретно комбинираният урок, от гледна точка на обучението на студентите. Каква примерна схема да се предложи за план-конспект, която да позволява гъвкаво адаптиране към учебното съдържание по изобразително изкуство. Търсенето на отговор и решение на въпросите показва действително тяхното актуално състояние и значимост.

Целта на изследването е да представи теоретична обосновка на проблема за планиране и организиране на урока по изобразително изкуство, като се изхожда от педагогическата практика на стажантите.

Обект на изследване е подготовката чрез план-конспектите и процесът на реализация на уроците на студентите от Академията за музикално, танцово и изобразително изкуство (АМТИИ) – Пловдив, специалност „Педагогика на обучението по изобразително изкуство“ – IV курс.

Предмет на изследването е разработване на система от показатели за планиране и реализиране на комбиниран урок и изготвяне на план-конспект. Периодът на проучване обхваща текущата стажантска практика през последните три-четири години.

Основни методи на изследване са: описание, критичен анализ и синтез, сравнение, обобщение, изучаване на педагогическия опит. При теоретичното разглеждане на изследвания проблем се открояват следните по-важни *задачи*:

1. Да се проучи в педагогическата литература въпросът за урочното планиране в различните научно-предметни области?
2. Да се изследва какво е реалното състояние на този въпрос в теорията и методиката на обучение по изобразително изкуство?
3. Да се систематизират показателите за гъвкаво планиране и реализиране на комбиниран урок.
4. Да се разработят структура и примерна схема на комбиниран урок.

В педагогическата литература проблемът за практическото обучение на студентите подробно се разработва в отделните научни области: химия, биология, физика, математика и т. н. В практическите ръководства по тези дисциплини на

внимание се поставя годишното, тематичното и урочното планиране, съобразно ДООИ за учебна програма. Преобладаващ акцент, вероятно поради спецификата на учебното съдържание и дидактическите задачи, е урокът за нови знания (вж. Антонова, Л., 1996; Радославова, Е. и др., 1997; Николов, С., 2001; Фадеева, Т. и др., 2001; Йорданова, Н. и др., 2006; Гълъбова, Д., 2008). Подходът на методическата организация варира от конкретно тематично разработване на учебното съдържание за съответен клас (в ръководствата по химия и биология) до обобщено разглеждане на макроструктурта на урока (в ръководството по математика).

Проблемът за планиране на учебно-възпитателния процес и неговите разновидности в теорията и методиката на обучение по изобразително изкуство е недостатъчно разработен. Към този проблем В. Димчев подхожда обобщено, като откроява звената в урока, позовавайки се на популярните в литературата и практиката видове уроци (вж. Димчев, 1993, с. 187). Аналогично Б. Папазов посочва типове уроци и техните структурни звена в началното училище I-IV клас, като подчертава, че уроците (възприетата от дидактиката горе класификация) според целта, задачите и конкретното съдържание, „не трябва да се абсолютизират и разглеждат като единствена и универсална класификация поради чуждата на стереотипа и схематизма същност на методиката на обучение по изобразително изкуство“ [15, с. 130]. Той допълва общоприетото в дидактиката и методиката мнение по отношение на класификацията, но във връзка със спецификите на учебната дисциплина: 1) в зависимост от използваната или преобладаващата изобразителна дейност; 2) според обекта на естетическо възприемане; 3) според използваната в урока форма на работа; 4) според мястото за провеждане на урока (пак там). От друга страна обаче, така детерминирана класификацията е в противоречие със становището на М. Андреев, че: „Урокът е организационна форма на обучение. Той има свои постоянни съдържателни признаци, които го отличават от другите организационни форми на обучението. Тези признаци не се влияят от спецификата на учебния предмет, който се преподава (изучава)“ [1, с. 274]. Освен това, вероятно за удобство на началните педагози, Папазов разработва примерно съдържание за план-конспект изобщо на урок по изобразително изкуство, което има резон от гледна точка на тяхната подготовка и квалификация. Структурата е оптимизирана за учители, без изисквания за ход на урока, което е необходимо при обучението на студенти.

В сравнение с Димчев и Папазов, Д. Балкански по-задълбочено проучва и разработва проблема за планиране, организиране и управление на учебно-възпитателния процес по изобразително изкуство. Очертава необходимостта от подготовка на учителя за годишно планиране, а за правилното и ефективно провеждане на обучението, включително потребността от план-конспект при урочното планиране. Без да конкретизира вида на методичната единица, авторът посочва акцентите на планиране, а именно: мястото на урока в системата уроци, темата, целите, дидактическите задачи, подбора на учебното съдържание, структурата и типа на урока,

методи и похвати, избор на учебно-практически условия, материали, техники и изразни средства, дидактико-нагледни средства, задължителни и избираеми изисквания към учениците, междупредметни връзки, форми за контрол и самоконтрол, обсъждане и оценяване на изобразителните резултати [3, с. 95-96].

През последното десетилетие във връзка с реформите в образованието и новите учебни програми редица автори работят по проблеми във връзка с методическите указания за работа на учителите по изобразително изкуство: В. Димчев, Д. Немцов, О. Занков, О. Христова, Б. Дамянов, Л. Ангелова, П. Легкоступ, М. Мойнова, Р. Йорданова, П. Цанев, Г. Страшилова и др. Като цяло обаче, положението на проблема за практическото обучение на студенти е незадоволително, тъй като въпросите в педагогическата теория визират действащите учители в професията. Подготовката на стажантите по планиране, методическа организация и провеждане на урок изисква: подробни указания за разработване на неговата дидактическа и логическа система, макро- и микроструктура, прогнозирано развитие на хода на педагогическата ситуация, реализирани в план-конспект, съобразно иновациите и постиженията в научната област.

Според Б. Папазов: „Изработването на цялостна система или модел от основни критерии и изисквания за провеждане на урок по изобразително изкуство е методически нецелесъобразно, поради съществуващата опасност от уеднаквяване на учебно-възпитателната работа и създаване на някои предпоставки, ограничаващи творческия облик на дисциплината“ [15, с. 131]. Според В. Димчев „възприетата неизменна структура на комбинирания урок“ го превръща в „универсален шаблон“ [11, с. 188]. За да се избегнат недостатъците във връзка с неговото провеждане, авторът посочва необходимостта „учителят сам да обосновава и определя как ще комбинира отделните звена на урока и дидактическите задачи съобразно с конкретните условия, при които протича учебният процес“ (пак там). Разбира се, тези становища на авторите имат основание тогава, когато учителят рутинно и консервативно подхожда и изпълнява своята педагогическа работа, както има резон мнението на Л. Антонова, че „едва ли подлежи на съмнение фактът, че планирането трябва да отговаря на определени изисквания, поради което може частично да се алгоритмизира“ [2, с. 69]. Авторката предлага алгоритъм с уговорката, „че той е гъвкав и може да варира широко в границите на посочените в него изисквания“ и че отправените критерии към студентите „следва да се приемат като първоначални напътствия... които могат да се спазват до момента, когато те, вече учители, преценят кое в урочното планиране може да се промени, съкрати или разшири“ (пак там).

Така очертаните проблеми открояват необходимостта от разработване на показатели за планиране и на примерна схема за комбиниран урок по изобразително изкуство, които да са удобни в самоподготовката на студентите не само като базисни знания, за това каква да е структурата на урока, неговата дидактическа система и логична последователност. По-важното е приложението им на практика в

процеса на планиране и организиране на учебно-възпитателния процес. На тяхна основа да се формират и изграждат умения и компетентности. От такова гледище показателите имат и изпълняват до известна степен приложно-практическите си функции двустранно: от една страна, като основа за овладяване на знания, умения и компетентности, а от друга – използването им за диагностика и оценка при конфеириране на педагогическата работа на стажантите. Идеята за усвояване на гъвкава и вариативна схема е да се осмисли методическата организация, като се избегнат някои слабости във връзка с „повърхностно анализиране на отделни въпроси, недостатъчно задълбочаване в проблемите, недостатъчно овладяване и недовършване на дейностите поради честата им смяна и прекъсване в неподходящо време“ [11, с. 188]. Затова предварителното осмисляне и организиране на учебния процес е от важно значение за неговото ефективно провеждане.

ПОДГОТОВКА ПО ПЛАНИРАНЕ И РЕАЛИЗИРАНЕ НА КОМБИНИРАН УРОК ПО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО

Подготовката за планиране, организиране и провеждане на урок в началния етап от текущата педагогическа практика изисква студентите да актуализират знанията си по педагогика, възрастова психология, теория и история на пластичните изкуства, методика на обучението по изобразително изкуство и др. Необходимо за правилното провеждане на учебно-възпитателния процес е те да познават училищната и учебната документация (учебен план, учебна програма, учебно съдържание по предмета, учебника и книгата за учителя, методическите табла в кабинета, ДОО за учебните резултати по изобразително изкуство, като знания, умения и отношения, дневници, бележници) и да отразяват в нея резултативната страна от обучението.

Урочното планиране, в сравнение с годишното и тематичното планиране, е най-конкретно и детайлно, разглежда се в логична връзка с предходните и следващи теми, поради което не е изолирано явление, а фрагмент от даден раздел. Осъществява се с оглед на учебната програма, учебните ядра и стандарти, учебното съдържание за даден клас от съответна училищна степен.

От гледна точка на художественото обучение Б. Папазов дава следната дефиниция на понятието урок: „Урокът по изобразително изкуство е основна организационна форма за обучение и възпитание, целяща проява и развитие на изобразително-творчески и общопознавателни дейности на учениците“ [15, с. 127]. Авторът набляга на три основни компонента, които моделират дидактическата структура и технология: „видът и количеството знания, практическата изобразителна дейност и ценностната ориентация на дисциплината“ (пак там).

Теоретичната и методичната подготовка са особено важни в процеса на планиране, защото от нея се определя доколко ефективно ще се осъществи урокът. Затова е необходимо той да се провежда по сценарий във вид на конспект. План-

конспектът е описание на идейния замисъл и предполагаемото развитие на педагогическата ситуация (урока). Съобразно темата се планират неговите цели, учебно съдържание, методи и принципи, форми на учебна работа, обучаващи технологии, нагледни средства и материали, изобщо цялостно се оформя конструкцията и структурата на урока. Схемата на конспекта се изпълва с учебно-художествено съдържание. В нея се прогнозира редът на дейностите между учителя и учениците от началото до края на часа (актуализиране на опорни знания за художествени понятия, въвеждане, анализ и обосновка на учебния проблем, поставяне, контролиране и решаване на учебно-практически задачи, проверка на очакваните резултати).

С оглед на специфики и конкретизация на съответно учебно съдържание, показатели за планиране на учебния процес могат творчески да се прилагат в нови ситуации, като се систематизират в следната последователност:

1. Тема на урока
2. Вид на урока
3. Цели на урока
4. Методи в урока
5. Дидактически принципи и подходи
6. Урочен план
7. Учебна осигуреност
8. Структура и ход на урока
9. Учебно-изобразителни задачи.

Първият показател, *тема на урока*, трябва ясно, точно и изчерпателно да пояснява учебната информация, да предизвиква познавателен интерес и активност за учебен труд, да указва вида и етапа (графична, живописна и т. н.) на практическата задача, съобразно учебното време и възможностите на учениците. Особено важно при този показател е да се прави разграничение и да не се отъждествяват и подменят понятията „тема“ и „урок“. „Преподава се темата, а не урокът, структурата на темата трябва достатъчно добре да се свързва със структурата на раздела, на учебния предмет. Извърши ли се произволна и недопустима подмяна на понятието тема с понятието урок, лесно може да се стигне до извода, че логиката на урока (всъщност темата) се обуславя от цялостната структура на учебния предмет. По този начин урокът се включва в структурата на учебното съдържание, интерпретира се като понятие от областта на учебното съдържание, а не като понятие от областта на организационните форми на обучението, каквато то е всъщност“ [1, с. 275].

Вторият показател – *вид на урока*, се дефинира в процеса на годишното планиране и на внимание са следните фактори: дидактически цели, задачи и обем на учебното съдържание, методическа организация и технология на провеждане на урока.

Определянето на третия показател, *цели на урока*, е най-важната задача в про-

цеса на планиране, тъй като визираще желаните постижения от обучението. Целите кратко, ясно и точно описват очакваните резултати на учениците. Затова са насочени към тях, а идеята чрез реализацията им, е конкретна промяна и качествено различие между началото и края на обучителния процес. Целите изграждат конструкцията на урока, имат водещо значение при определяне на дидактическите методи, задачи и дейности (педагогическа, художествено-творческа). За да се постигне ефективност в учебно-възпитателната работа, е необходимо целите да се формулират точно, да бъдат изпълними; да са възможни наблюдение и измеримост на целите спрямо резултата; да се вземат под внимание изобразителните възможности на учениците и достигнатото равнище на знания, умения и компетентности. Решаването на едни или други проблеми в художествено-педагогическата практика е предпоставка за диференциране на целите, в зависимост от измеримостта на резултата: знания, умения или отношения, което логично довежда до тяхното дефиниране на образователни, развиващи и възпитателни.

С образователните цели в обучението се измерват резултатите в знанията, които се актуализират, усвояват и надграждат. Знанията са основополагащи за изграждане на практическите умения и отношения в учебно-възпитателната работа по изобразително изкуство. Затова при планиране на образователните цели е важно какво ученикът трябва да знае в края на урока? Отговорът на този въпрос се формулира като цел, с която се измерва равнището на усвоеното от урока.

Развиващите цели измерват усвоените умения и навици в процеса на обучение, които намират израз в извършване на конкретни действия: учениците да могат да описват, анализират, сравняват, обобщават, систематизират, изобразяват, моделират, конструират, визират, апликират, творчески решават учебно-практически задачи и т. н. „Практическите умения разкриват същността на учебния предмет „Изобразително изкуство“ [12, с. 3]. Чрез системното реализиране на образователните и развиващите цели в обучението се развива психологическата структура на художествено-изобразителната дейност на учениците (зрително възприемане, зрителни представи, въображение, фантазия).

С възпитателните цели в обучението се изгражда личностният мироглед и отношение към естетическите ценности от изкуството и действителността. Чрез системно възприемане на художествени произведения и извършване на изобразително-творческа дейност се формират естетическите, нравствено-етичните убеждения и поведенческите нагласи. Възпитанието на човешката личност е сложен процес и постигането на конкретна резултатност в рамките на един урок едва ли може да се посочи. Идеята е чрез системното обучение постепенно да се „формират естетически интереси, потребности и способности на учениците... естетическо отношение към действителността... естетическите възприятия, чувства и преживявания на учениците; оценъчно отношение, естетически възгледи, вкус и критерии“ [5, с. 277].

Четвъртият показател в процеса на планиране са *методите в урока*. В прак-

тиката уроците по изобразително изкуство „са свързани винаги с преподаване и усвояване на нови знания, с формиране на умения и навици и с практическа дейност“ [11, с. 188]. Решаването на тези задачи в комбинирания урок дефинира употребата на определени методи, без които обучението по изобразително изкуство е неефективно. Създаването на активна мотивация и динамика чрез поставяне на проблемни ситуации налага употребата на интерактивни методи: синектика, инвектика, брейнсторминг, дискусии, конферанс, обсъждане, журиране, ролеви игри, работа по групи и т. н., както и комбиниране на традиционни и специфични за обучението по изобразително изкуство методи (училищен разказ, беседа, демонстрация, обяснение, рисуване на учебната дъска, корекция, описание на обект за изобразяване, анализ на обект за изобразяване, описание на творба, анализ на творба, анализ на ученически творби, наблюдение, работа с учебници, учебни помагала и др.). Използването на интерактивни методи превръща пасивното обучение в диалогово, с постоянна обратна връзка и взаимодействие между учителя и учениците. Работата по групи създава условия за творчество и партньорски отношения, стимулира интереса и мотивацията за учебен труд, възпитава в толерантност и взаимопомощ. При употреба на иновационни методи функцията на учителя е да бъде помощник и координатор в обучението, а учениците свободно да изразяват мнение и отношение към учебните проблеми, като формират умения за комуникиране. Подборът на дидактически инструментариум (методите) и технологии се дефинира от различни фактори: цели на урока, специфика на учебно съдържание, учебни форми на работа, мотивация и особености на учениците. В спецификата на предмета е *демонстрацията* да се употребява максимално в различните части на урока, за да може учебната информация да се възприема правилно, да се осмисля задълбочено, а знанията да се усвояват трайно.

Беседата се ползва самостоятелно и комбинирано с останалите методи в трите части на урока (уводна, основна, заключителна). Според Б. Дамянов същността на метода „е не само във въпросно-отговорния начин на общуване, а в стимулиране на мисленето и активността на учениците и самостоятелното изказване на мнение, включително развиване на умения за поставяне на въпроси“ [8, с. 58]. Значимостта на метода е в активното усвояване на учебното съдържание, провокиране на учениците за учебен труд, осъществяване на двустранно взаимодействие между учител и обучаеми. Спонтанните въпроси и изказвания в учебния процес са индикации за проявен интерес, ученическа любознателност, желание за споделяне на мнение и личностна изява.

В теоретичната (уводна) част при актуализиране на стари и усвояване на нови знания в повечето случаи се налага комбиниране на беседа с *демонстрация*. За активизиране на вниманието и участието въпросите трябва да провокират учениците към наблюдение на предмети, явления и дидактически материали. Този метод в специализираната литература се дефинира като беседа чрез онагледяване (вж. Б. Дамянов, 2004, с. 59). Според целите и спецификите на урока нагледност-

та се осъществява с различни средства: методически табла, репродукции, ученически творби и рисунки. В увода обикновено се провежда беседа за повторение и затвърдяване на знания и умения, за разработване и усвояване на нови знания.

Практиката показва, че в сравнение с останалите методи беседата по-трудно се овладява, поради което предварителната подготовка за нейното провеждане е задължителна. Психологическите качества на студентите според ситуацията да преформулират въпросите, да проявяват съобразителност, бързина и адекватни реакции оказват важно значение. За да се избегнат някои недостатъци, към въпросите се поставят определени изисквания. Те трябва да са „точни по съдържание, кратки по форма, изразени просто и ясно“, да следват логически един след друг, да са „тематично обвързани“, „да се поставят допълнителни подсещащи, а не подсказващи въпроси“ [8, с. 60]. Слабост в работата на отделни стажанти е невереното събеседване, общите, объркващи и непоследователни въпроси, хаотично препитване, нетърпеливо изслушване и прибързано допълване на отговорите на учениците.

Анализът (анализ на обект, анализ на творба, анализ на ученически творби) в урока разкрива същността на учебния проблем, позволява неговото задълбочено изучаване от различни гледни точки чрез разчленяване на цялото на съставните му части и вникване в съдържанието, логиката и структурата на разглежданите обекти, явления и процеси. Целта на анализа е да се улесни възприемането и разбирането на учебното съдържание, да се осмислят художествено-практическите задачи. В процеса на обучение при различните видове анализ се допускат пропуски, които могат да се обособят в следните насоки: конструктивни особености, пропорции или съотношения на възприеманата натура; съдържателни или формално-пластични белези на произведения на изобразителното изкуство (тема, сюжет, жанр, композиция, материали и техники, изразни средства, изобразителни принципи за изграждане на формата). Недостатъците при анализ на ученически творби се отразяват на пълноценното изясняване на ученическите грешки в изобразителната дейност и на мотивираното оценяване на постиженията.

Методът *рисуване на учебната дъска* в теорията и методиката по изобразително изкуство се разглежда като разновидност на демонстрацията. Важно значение има за нагледно-образното изясняване на учебно-практическите задачи, като разкрива последователността в етапите на работа, конкретизира изискванията за композиционно-перспективно изграждане и строеж на рисунката (големини, пропорции и съотношения на обектите, елементите, частите към цялото), улеснява възприемането и разбирането на словесната информация. *Рисуването* удачно се комбинира с *обяснението*, „което може да има различна насоченост: предварително да изяснява какво ще се рисува; да разкрива съдържанието на самата рисунка; да разкрива начина на рисуване и т. н.“ [8, с. 90]. Съчетаването на динамична демонстрация с обяснение или беседа поражда трудности, което изисква обмисляне в процеса на планиране.

Според В. Димчев *експериментът, упражненията, корекцията и оценката* са методи за формиране и развиване на умения и навици. Ползват се в основната, а оценката – в заключителната част на урока, с което не се изчерпват методите в практическата дейност. Тяхното разработване през последното десетилетие съответства „на съвременното състояние на обучението и действащите учебни програми“ по изобразително изкуство (8, с. 5). Приложно значение имат методите за изучаване и изобразяване на натурата: *измерване, визиране, определяне на наклони, скициране на обекта от различни точки на наблюдение, работа с прозорец, сравняване на изображение с модел*. В общообразователното училище от V-VIII клас се практикуват методи за работа с учебни издания, като *скица по репродукция и копиране на паус*. Тяхната употреба се дефинира от дидактическите цели и интереси на учениците, както и от някои затруднения в изобразителната дейност.

Важни са функциите на *корекцията* и нейните разновидности (словесна, директна, коментирана, обща, групова, индивидуална), чрез които се отстраняват слабости и пропуски в изобразителната дейност или се внася „изменение в изображението“. С помощта на учителя ученикът осъзнава своите грешки, с което се цели преодоляването им в бъдеще и развиване на уменията за изобразяване.

В заключителния етап на урока широко се употребяват *конферирането, обсъждането и оценяването на изобразителните резултати*. Тези методи не трябва да се прилагат формално, тъй като чрез тях се решават важни дидактически задачи, паралелно с това изпълняват възпитателни функции. В масовото училище посредством текущите конферанси се анализират и оценяват резултатите на учениците от изобразителната дейност в урока. С помощта на обсъждането се установява равнището на усвоените знания и умения, които отчитат степента на реализация на дидактическите цели в урока. Ползата от конфериране е учениците да осмислят постиженията и слабостите в изобразителната дейност, самостоятелно да достигнат до изводи и заключения, като постепенно формират и развиват способността за оценка и самооценка. По този начин, чрез системната педагогическа работа в обучението, се решават някои възпитателни цели, имащи отношение към естетическата сфера на личността.

При обсъждането се обобщават знанията, текущите задачи и показателите за изпълнение. Целта на въпросите е да стимулират наблюдение на резултатите, да провокират мотивирани отговори. Например: Поместени ли са правилно обектите в листа? Изобразени ли са перспективните изменения в далечина? По какъв начин е нарисувана формата: плоскостно-декоративно или обемно-пространствено? Каква е цветната гама: топла, студена, контрастна и т. н.? В процеса на конфериране се обменя информация. По преценка на педагога, съобразно качествата (постигания, пропуски и слабости), изобразителните резултати се класират, дават се препоръки и перспективи за работа, като оценяването се извършва по дидактически и естетически показатели. Инструкциите към практическите задачи имат смисъл на критерии за диагностика и оценка.

Дидактични принципи и подходи е петият показател. Важно условие за повишаване на ефективността е осъвременяване на принципите и подходите в обучението по изобразително изкуство. Наред с традиционните принципи: за нагледност, системност, достъпност, научност и т. н. динамичното развитие в образованието налага „активното и мотивирано обучение“, използване на актуални за модерното училище принципи на екипност (работа по групи) и интерактивност. „Самият принцип се реализира чрез използване на т. нар. активни методи и форми на обучение, като мозъчната атака (брейнсторминг), синектиката, дискусиата, работата по проект, викторини...“ [6, с. 204]. Целта на груповата работа е да се стимулира интересът към обучението, да се възприеме идеята за сътрудничество и толерантност в отношенията чрез извършване на операционни дейности. Съществен класически принцип е системното и последователно структуриране на учебното съдържание, понякога нарушаван в практиката посредством хаотично изложение на информацията. Стилът на учебното съдържание трябва да е научен, достъпен за възприемане и разбиране, по възможност да не се употребява „много опростен или професионално усложнен стил“ [11, с. 202]. Смесово да се дефинира и изчерпателно да се изяснява значението на новите понятия чрез записването им на учебната дъска.

Дейностният подход „учене чрез правене“ е особено актуален в обучението по изобразително изкуство. Използването му в практическата работа създава условия за творчество и мотивация за учебен труд. Резултатите се постигат чрез поставяне на обучаемите в „активна позиция“ да извършват различни по вид дейности: рисуване, оформяне, моделиране, конструиране, комбинирание, стилизиране, визиране, изрязване, апликиране, оценяване, обсъждане, конферирание и др. Правилното планиране на логическата структура на учебното съдържание следва процес на развитие от общо теоретично към детайлно диференциране на информацията до конкретно изясняване на учебно-практическите проблеми, чрез използване на дедуктивно-индуктивния подход. В самостоятелната работа широко се прилага индивидуалният подход, чиято употреба се дефинира от различията в психологическата структура, изобразителните възможности и способности на учениците.

Осъществяването на междупредметни връзки с другите учебни дисциплини е особено важно за по-пълното изграждане на представите за изучаваните обекти, явления и процеси. Чрез тях учениците задълбочено усвояват общи понятия, формират и развиват способности с приложно-практически функции, осъзнават не само връзките между предметните области, но единството и многообразието на явленията от света, изучавани от различни гледни точки на съответните науки.

Урочният план е шестият показател в процеса на планиране. Реализацията на дидактическите цели изисква систематизиране на учебната информация. Посредством открояване и диференциране на важните от второстепенните моменти логически последователно следва да се структурират основните точки от урочния план. Всички допълващи или уточняващи понятия към акцентите от урока могат смислово да се оформят като подточки, които разкриват същността и съдържани-

ето на новите знания. За улеснение на студентите урочният план предварително се записва на учебната дъска или в процеса на преподаване.

Учебната осигуреност е седмият показател, с който се обезпечава материално-техническата база за провеждане на обучението: нагледни средства (художествени репродукции, албуми, дидактически табла, детско творчество, рисунки, макети, конструкции), мултимедийни технологии (работа с компютър), учебна дъска, цветни маркери, учебници, изобразителни материали и пособия за учениците.

Осмият показател са *структура и ход на урока*. Задълбочената подготовка и организационната работа преди часа (почистване на учебната дъска, записване на урочния план и на практическите задачи, подреждане на нагледните средства и на изобразителните материали) са предпоставки за уплътняване на урока, поддържане на добра дисциплина в клас, създаване на творческа атмосфера и ефективно провеждане на обучението.

Структурата на комбинирания урок е изградена от теоретична (уводна), практическа (основна) и заключителна част. Времетраенето на теоретичната част е 15-20 минути, в която се реализират концепцията и дидактическата технология за преподаване и усвояване на учебната информация. Необходимо условие в началото на часа е да се създаде психологическа нагласа за учебно-възпитателния процес, да се провери готовността за работа, като се обобщят опорните знания във връзка с новия урок. Посредством активно взаимодействие учителят въвежда учениците в предстоящите учебни проблеми и съобщава темата на урока. Разкрива учебното съдържание с помощта на диалогови методи или беседа за разработване и усвояване на нови знания, като паралелно с това мотивира обучаемите с въпроси, чиято цел е:

- да се установи равнището на знания по предстоящите учебни проблеми;
- да се активизира вниманието и участието за работа в клас;
- да се стимулира интересът за учебен труд

В хода на урока се въвеждат новите понятия. Посредством анализ (разчленяване на учебния проблем на съставните му части, сравняване на белези по сходства и различия и обобщаване) се разкриват същността и съдържанието на учебния проблем. Важните моменти и акцентите се открояват като точки и подточки в урочния план. С помощта на динамична демонстрация учителят изяснява инструкциите и етапите на работа към предстоящите учебно-изобразителни задачи, поставя критериите и скалата за оценяване, след което се преминава към изпълнение на задачите. Със самостоятелната дейност започва основната част на урока, при която учениците решават проблемна ситуация със задължителни и избирателни показатели, а учителят консултира и коригира резултатите в практическата работа. Поставянето на серия от учебни задачи с различна степен на трудност има за цел развиване на изобразителните умения, които разкриват същността на предмета изобразително изкуство.

Заключителният етап обхваща последните 10-15 минути от урока. В него се обобщават новите знания и се обсъждат постиженията на учениците. По преценка

на педагога се провежда преглед на текущите задачи, в който се извършват анализ и оценка на резултатите по дидактически и естетически показатели. Методическата организация в края на часа е изключително важна. Поради неконцентрирано внимание, разсеяност и умора на учениците, както и влиянието на отделни фактори, на моменти се възпрепятства ефективното провеждане на конферанса:

- забавен темп на изобразителна дейност и незавършени учебни задачи;
- галопиране в процеса на обсъждане, поради недостиг на време;
- недобро уплътняване на заключителния етап на урока, в резултат на което се разстройва дисциплината;
- липса на ученическо търпение за изслушване на учителя.

При деветия показател *учебно-изобразителни задачи* водещите признаци, с които студентите трябва да се съобразяват, са: цели, равнище на изобразителни умения, обект и начин на изобразяване, творчески елемент, искан резултат. Чрез тях се прилагат на практика знанията, които, възприети и осмислени в урока, целят постепенно изграждане и развиване на уменията. В този смисъл уменията са следствие от преобразуване на акцентите от учебното съдържание в практически указания и насоки за изобразителна дейност.

Задачите обхващат важните моменти от учебното съдържание (тема, идея, вид изкуство, жанр, композиционни и перспективни особености, изобразителни принципи, материали, техники и изразни средства), а инструкциите следват логически последователно. Съобразно учебното време обемът на задачите трябва да е оптимален, а те да са изпълними. В практиката обикновено се поставят две-три изобразителни задачи със задължителни и избирателни показатели, идеята е да се стимулират индивидуалните и творческите предпочитания на учениците.

В общи линии първата задача инструктира изискванията за: тема, жанр, форма на учебна работа и общо композиционно изграждане. Композиционните изисквания маркират количеството и поместването на обектите, предметите и явленията в картинната равнина (горе, долу, ляво, дясно) или на поставка при моделиране на образа. Определя се свободното пространство за възприемане на творбата. С тази задача ученикът трябва да е наясно, какво ще рисува или скулптира и как ще се изгражда композицията?

Във втората задача учебните проблеми обхващат: строеж и конструкция на рисунката или на моделирания образ, вид на композицията в изобразителните изкуства (изящни и декоративно-приложни). Показателите в инструкциите указват: пространственото местоположение (двумерно, тримерно) на предметите и обектите, тяхното планово поместване (преден, заден план) и взаимовръзка, перспективните изменения в дълбочина, съобразно разположението (фронталното или нефронтално), мащаба, пропорциите и съотношенията на обектите, тематично-сюжетната идея, пози и движения при човешките фигури. Тази задача изисква обобщено моделиране на формите без подробности или окончателно и прецизно

изпълнение на линейната рисунка, която предхожда изпълнението с изобразителни или неизобразителни техники и материали.

В третата задача съобразно учебните проблеми и тяхното решение (графично, живописно или скулптурно) се определят: изобразителните принципи за изграждане на формата (плоскостно-декоративно, обемно-пространствено моделиране). Указват се какви техники да се прилагат в моделировката: заглаждане, налепване или гравирание, решава се цветовата гама, изразните средства, материалите и техниките за работа.

Изобразителните задачи имат смисъл на критерии за оценка. Скалата за оценяване отчита постиженията по дидактически и естетически показатели. Резултатите не трябва да се оценяват субективно, чрез диференциране на учениците по способности и талант, което обрича на неуспех онези от тях, които се чувстват неувверени в изобразителните възможности. Необходим е обективен подход, който да се основава на положен труд, а количествената оценка да се поставя съобразно индивидуалните постижения в дидактическите и естетическите показатели. Учениците предварително трябва да са наясно с критериите за оценяване, което да мотивира и стимулира желанието им за работа. С цел периодично припомняне в процеса на изпълнение е удачно учебните задачи да се записват на дъската.

Системата от критерии изгражда конструкцията на урока, която се разработва писмено в план-конспект. Последният разкрива не само съдържателната и методическата страна на учебния процес, но неговото правилно ръководство от начинаещия учител.

ПЛАН-КОНСПЕКТ НА УРОК ПО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО (Примерна схема на комбиниран урок)

Стажант-учител.....

Базов учител.....

Училище.....Клас.....

Дата на провеждане.....

1. Тема на урока.....

2. Вид на урока.....

3. Цели на урока.....

3.1. Образователни цели.....

3.2. Развиващи цели.....

3.3. Възпитателни цели.....

4. Методи в урока

4.1. Методи за онагледяване – демонстрация, рисуване на учебната дъска, корекция и др.

4.2. Диалогови методи – беседа, обсъждане, конферанс и др.

4.3. Методи за устно изложени – обяснение, инструктиране и др.

4.4. Методи за анализ – анализ на обект за изобразяване, анализ на творба, анализ на ученическа творба и др.

4.5. Методи за изучаване и изобразяване на обекти – наблюдение, упражнение, експериментирание и др.

5. Дидактически принципи и подходи

5.1. Конкретизация на принципите в урока.

5.2. Междупредметни връзки.

6. Урочен план

6.1. Диференциране на основните от второстепенните моменти в урока и записването им като точки и подточки в урочния план.

7. Учебна осигуреност – нагледни средства, мултимедийни технологии, учебна дъска, цветни маркери, учебници, изобразителни материали и пособия за учениците.

8. Изобразителни задачи

8.1. Конкретизация на поредността на дидактическите инструкции в учебно-изобразителните задачи.

9. Структура на комбиниран урок и времетраене на съставните части за два учебни часа

Таблица 1

Наименование на съставните части и на структурните компоненти в урока	Времетраене (примерно)
1. Теоретична (уводна) част. Подготовка на условията за възприемане на знанията от учениците. 1.1. Поздрав и проверка на готовността за часа с изобразителни материали и пособия за работа. 1.2. Актуализиране на опорни знания и умения. 1.3. Мотивация за възприемане на новите знания. 1.4. Въвеждане на новите понятия и темата на урока. 1.5. Разработване на учебното съдържание. 1.6. Разкриване на учебния проблем и поставяне на учебно-изобразителните задачи.	15-20 мин.
2. Практическа (основна) част. Самостоятелна творческа дейност. 2.1. Приложение на новите знания и опериране с инструкциите при решаване на учебно-изобразителните задачи. 2.2. Консултиране и коригиране на трудности в задачите.	50-55 мин.
3. Заключителна част. 3.1. Обобщаване на новите знания. Обсъждане, анализиране и оценяване на учебно-изобразителните резултати. 3.2. Установяване на връзка с предстоящите теми, даване на препоръки за отстраняване на бъдещи пропуски.	10-15 мин.
Край на урока	Общо 80 мин.

Извършеното теоретично изследване на проблема за методичното планиране и организиране на урок по изобразително изкуство и неговото проучване като реализация в практическото обучение на студентите дава възможност да се направят следните обобщения и изводи:

1. В педагогическата литература въпросът за урочното планиране от гледна точка на практическото обучение на стажант-учителите е теоретично разработен в отделни научно-предметни области. Реалното състояние на този проблем в теорията и методиката по изобразително изкуство е недостатъчно и задълбочено разгледан, тъй като няма издадени ръководства за студенти. Новите методически указания в книгата за учителя за всеки клас от прогимназиалния етап са полезни и могат да послужат като опорно средство при подготовката на конкретна тема на урок.

2. Теоретичната обосновка на въпроса за планиране и управление на учебния процес налага да се разработи система от показатели. Аналитичното разглеждане на тези показатели откроява отделни проблеми, които изхождат от обучението на практика.

3. Широката употреба на комбинирания урок изисква да се разработи схема и дидактическа структура на урока, която да се ползва творчески в практиката и да подпомага подготовката на студентите.

Ефективността в обучението се обуславя от уменията на стажантите да планират, организират и управляват учебно-възпитателния процес, да овладяват и прилагат на практика дидактически методи и технологии на преподаване. През периода на практиката реализацията на уроци се осъществява посредством план-конспекти, което налага овладяване на система от показатели за творческо приложение в процеса на тяхното създаване (план-конспекти). Целта на практическата подготовка чрез провеждане на уроци в клас е формиране на педагогически компетенции и умения за работа, изграждане на учителския облик и манталитет на стажантите с необходимите професионални качества, които да гарантират успешно справяне с бъдещи предизвикателства в педагогическата сфера.

ЛИТЕРАТУРА

1. Андреев, М. Процесът на обучението. С., 1996.
2. Антонова, Л. Ръководство за педагогическа практика по химия. Шумен, 1996.
3. Балкански, Д. Ролята на учителя за осъществяване на ефективен урок по изобразително изкуство. Педагогика. София, 2011, кн.3, с. 90-100.
4. Бояджиева, Н. Възпитание чрез изкуството. С., 1994.
5. Бояджиева, Н. Насоки за осъществяване на естетическото възпитание в съвременното българско училище. Теоретични основи на възпитанието. С., 1995, с.275-283.
6. Георгиева, С. Съвременни принципи и подходи към обучението по история. Научни трудове на Русенския университет. Русе, 2008, т.47, с.202-205.
7. Гълъбова, Д. Ръководство за стажант-учители по математика. Велико Търново, 2008.
8. Дамянов, Б. Методи в обучението по изобразително изкуство. С., 2004.

9. **Дамянов, Б.** Систематика на изобразителните задачи. Култура и образование- перспективи. 20 години Педагогически факултет. Сборник, III част, Пловдив, 2004.
10. **Дамянов, Б.** Обсъждане на резултатите в обучението по изобразително изкуство. Пловдив, 2001.
11. **Димчев, В.** Изобразително изкуство. Методика. С., 1993.
12. **Занков, О., Христова, О.** Изобразително изкуство за шести клас. Книга за учителя. С., 2007.
13. **Йорданова, Н., Малчев, М.** Ръководство за педагогическите практики. Шумен, 2006.
14. **Мойнова, М., Р. Йорданова, М. Славчева.** Книга за учителя по изобразително изкуство за VI клас. С., 2007.
15. **Папазов, Б.** Теория и методика на обучението по изобразително изкуство. Шумен, 1999.
16. **Радославова, Е., Рашкова, Ст.** Ръководство за педагогическа практика по биология. Шумен, 1997.
17. **Фадеева, Т., Велчева, К., Димитрова, Н.** Ръководство за обучение по педагогическа практика. Шумен, 2001.
18. **Янакиева, З.** Обучението по хоспитиране по изобразително изкуство. Съвременното образование - мисия и визии. Сборник. Благоевград, 2010, с. 91-95.
19. **Янакиева, З.** Организация на занятията педагогическа практика в клас по изобразително изкуство. Съвременното образование - мисия и визии. Сборник. Благоевград, 2010, с. 97-101.